

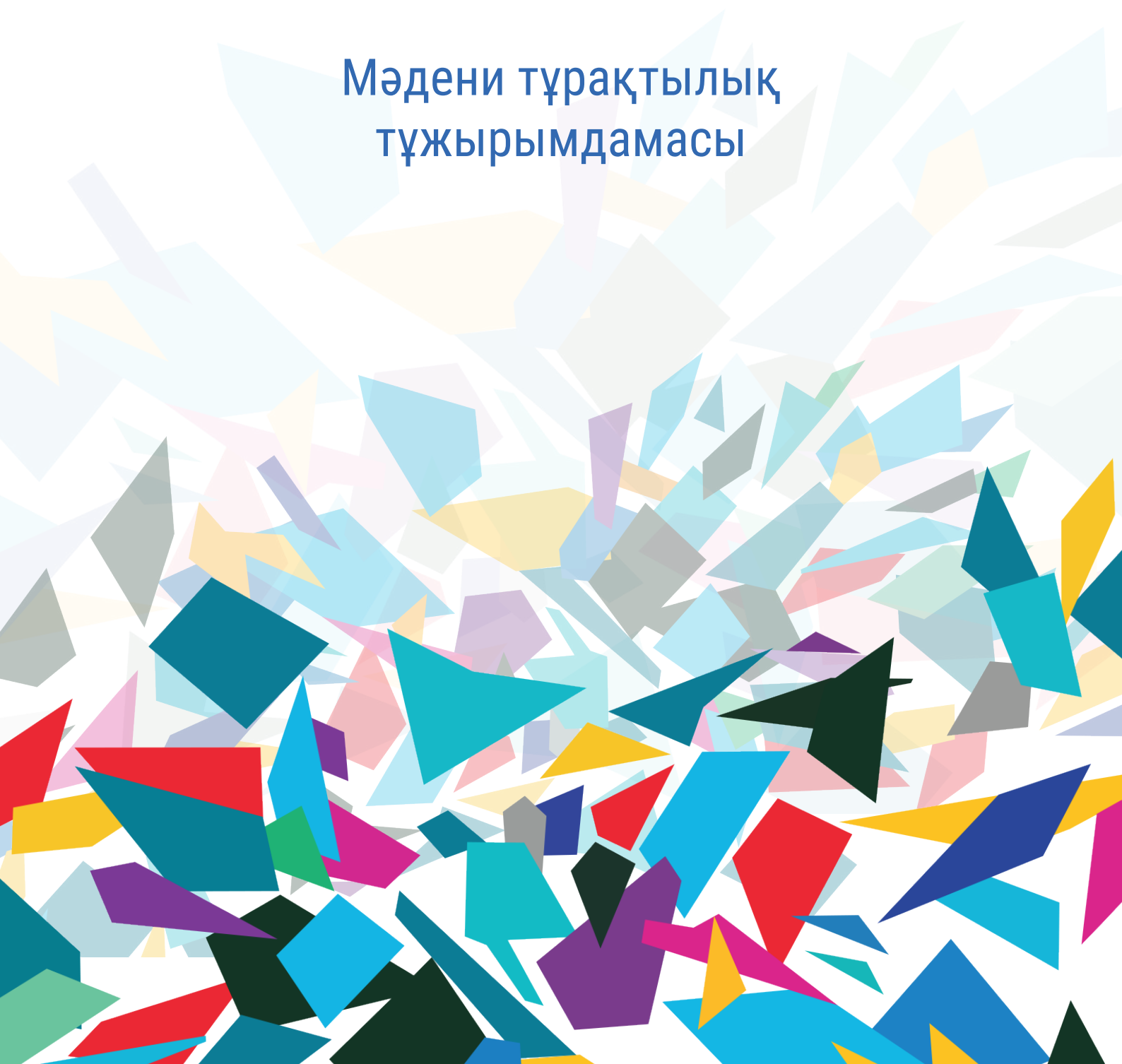
16-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

ТАРИХИ ЭТНОЛОГИЯ

Мәдени тұрақтылық
тұжырымдамасы

Мақсаты. Бұл лекцияда біз тарихи этнология, этномәдениеттану - мәдени тұрақтылар (константы) туралы негізгі түсініктерге талдау жасаймыз. Біз адамның қабылдауы мен әрекетінің сипатын анықтайтын оның психикасындағы тұрақты кешендер туралы айтқан болатынбыз. Енді біз бұл туралы егжей-тегжейлі қарастырамыз.

Негізгі идеялар

1. Адам әрекеті ұғымы.

Біз адам әрекеті ұғымдарымен айналысатын тарихи этнология, этномәдениеттанудағы этникалық мәдениетті түсіндіруді негізге аламыз. Бұл адам үшін әлем ең алдымен динамикалық екенін білдіреді. Есептеу нүктесі-әлемдегі әрекет ететін адам. Әлем туралы бар ақпарат оның ішінде адам әрекет ететін өте күрделі болса да динамикалық схемаға ұқсас.

Оның көзқарасына кіретін әлемнің нысандары ол үшін функционалды-символикалық және маңызды болып табылады, және олар белгілі бір түрде мәдениетпен реттеледі, оларға мәдениеттің негізгі бейімделу-қызметі үлгісі деп атауға болатын белгілі бір динамикалық схемамен беріледі.

2. Мәдениеттің бейімделу және қорғаныс функциясы қалай көрініс табады?

Әр адам міндетті түрде сырттан келетін қауіп туралы біле бермейді. Әлем «зұлым әлемде болса» онда оның алаңдаушылық сезімін оятады. Онда әрекет ету үшін адам ең алдымен сыртқы қауіптің нақты көздерін анықтауы керек. Айта кетейік, орманда кездейсоқ өсіп жатқан ағаштар, бұталар мен шөптердің пішінсіз жасыл желегі қауіпті емес, алайда ол жерде жыртқыш аңдар, улы жәндіктер бар, өйткені сіз онда адасып қалуыңыз мүмкін. Егер сіз сақтық шараларын қабылдасаңыз, орманға барып, саңырауқұлақтарды жинай аласыз. Мұны істеу үшін сіз біріншіден, орманда қауіптің көзі қайда болатынын, қайдан табылатынын білуіңіз керек, екіншіден, бұл қауіпке ұрынбауыңыз үшін не істеу керек екенін біліңіз, үшіншіден, оны жеңу үшін не істеу керек, қандай амалдар қолдану керек, соны білу қажет. Айтылған әңгіме жалпы әлемге де қатысты. Егер айналадағы шындық ұтымды болмаса, онда мағыналы әрекет ету мүмкін емес. Осы рационализация арқылы, адамның алаңдаушылық сезімі өзін-өзі жеккөрушілікке душар ететін белгілі бір бейнелерге айналады.

Сонымен бірге әлемдегі адамның қауіптің алдын алу және одан қашық болу сияқты әрекет ету көрінісі қалыптасады.

3. Адам үлкен тынышсыз әлемде қалай әрекет етеді?

Әлем үлкен, ал адам оның кішкентай ғана бір бөлігі. Адам алға қадам жасай алу үшін ол өзіне сенімді болуы керек. Білмейтін орман ішіне алыс кететін болса, онда адамның бағдар алу үшін компасы болуы керек, не болмаса халықтық ілімдер есінде сақталу керек, не болмаса ерекше түйсігі болу, немесе оның шақыруына біреу жауап беретініне сенімді болуы керек. Немесе тағы сол сияқты қауіптің алдын алу керек.

Осылайша, іс-әрекетке бару үшін адам қандай жағдайда бұл әрекетті жүзеге асыру мүмкін екенін, ол кім екенін, не істей алатындығын, қандай қасиеттерге ие болу керектігін білуі керек (ол қандай қасиеттерге ие болуы керек) ол басқа адамдармен қандай қарым-қатынаста болу керек, олардың көмегіне мұқтаж ба, немесе ол өзіне өзі көмектесуге қабілетті ма, оған басқа адамдар көмектесуі мүмкін бе, бірлескен іс-қимыл қандай түрде болуы мүмкін және адамдардың ұжымы әрекетке шешіну үшін қандай қасиеттерге ие болуы керек (дәрменсіз және әлсіз адамдардан тұратын барлығының ішінде)?

Этникалық мәдениет осы сұрақтарға жауап береді -бұл адам әрекет етуі тиіс әлемге қарайтын, әлемдегі адамның іс-қимылының мүмкіндігі мен шарттарын айқындайтын негізгі парадигмалар, олардың айналасында болмыстың барлық құрылымы мен оның санасында қалыптасатын призмалар.

Но, с другой стороны, ведь очевидно, что человеку, для того чтобы ориентироваться в лесу, вовсе не обязательно знать, что такое Солнце и

Бұл ретте, ең алдымен, оның барлық функцияларының ең маңыздысы болып табылатын этникалық мәдениеттің қорғаныш функциясы болып табылады. Оның арқасында адам қоршаған дүниенің барлық элементтері құрылымдалған және адамның өзімен сәйкес келетін осындай бейнесін алады, сондықтан әрбір адам әрекеті жалпы құрылымның құрамдас бөлігі болып табылады.

4. Әлемнің этникалық бейнесін логикалық тұтастық ретінде қайта құру мүмкін емес.

Бірақ, екінші жағынан, адамның орманда бағдармен жүру үшін, күннің қандай екенін білу және аспан денесі ненің айналасында айналатындығын білу міндетті емес. Бар-жоғы ол таңертең орманға кіргенде оған күннің көзі жарқырағанын, кешке қарай үйге қайтқан кезде күн батпай тұрып кетуін білу жеткілікті. Әрине, ол күн сәулесінің қозғалысын аспанға қарай түсіндіре алады. Әрине оның іс-әрекеттері орманда жоғалып кетуіне жол бермейінше, оның түсінігі ақиқат па не шындыққа сай бола ма, жоқ па екендігі маңызды емес.

Әлемнің этникалық сипатымен де осындай нәрсе бар. Оны шындықтың логикалық тұтастығы, үйлесімді және қатаң өзара байланысты мифологиясы ретінде қайта құру мүмкін емес. Бізде әлемнің этникалық көрінісімен ұқсас нәрсе бар. Оны логикалық тұтастық, үйлесімді және өзара қатаң байланысты шындық мифі ретінде қайта құру мүмкін емес. Мұндай қайта құруға әрекет жасаған кезде осы мифологеманың бастапқы нүктелері, қайта құрудың барлық қаңқасы, оның ішінен анық емес және оларда елеулі ішкі қарама-қайшылықтар бар. Бірақ әлемнің сипатында ішкі логика этнос мүшелерін қалыпты ретінде қабылдайды. Бұл шынымен де солай ма?

Әлемнің бейнесі ғажайып болуы мүмкін. Адамға, оның белгілі бір жүйе идеялары бар, сонымен қатар оның әлеуметтік-мәдени ортасымен бірдей болатын идеялары бар екендігі көрінеді. Адамда мүлдем басқа нәрсе бар: сондай тұтастықтың болуын, реттелген және үйлесімді жүйені сезіну. Бұл толығымен түсінікті және заңдылық.

5. Этникалық мәдениеттің негізгі функциясы — психологиялық қорғаныс функциясы.

Өйткені этникалық мәдениеттің басты функциясы – бұл психологиялық қорғаныс функциясы. Шынында да, сыни жағдайда психологиялық қорғаныс механизмі жақсы реттелген этнос бейсаналық түрде реакциялардың тұтас бір кешенін, эмоцияларды және ұқсас жағдайдағы өткен әрекеттерді аздап жоғалту арқылы аман алып қалуға мүмкіндік береді. Бұл, әсіресе, тарихи тағдыры қиын елдерде көзге түседі, бірақ тұтастай алғанда, бәріне де қатысты.

Этностың қорғаушы механизмдері нақты және бейресми болып бөлінуі мүмкін. Қорғаудың нақты тетіктері сырттан белгілі бір қауіпті жеңуге бағытталған. Ол үшін қауіп белгілі, анықталған болуы тиіс, сондай ақ болмыс иерархиясында жазылған болуы керек. Сол сияқты, болмыс иерархиясында жазылып, салттық па немесе нақты әрекеттен бе қауіптен қорғану әдісі атын алады. Нақты қауіп не мифтік осы түрде белгілене ме, қорғаныс әрекеттері жеткілікті ме, олар қауіпті нақты жоюға қабілетті ме, жоқ па, кейбір мағынада маңызды емес.

Қалай болғанда да, өзін-өзі белгілеу фактісінен гөрі (белгілі бір нүктелерде оны оқшаулау) және белгілі бір әрекеттердің қауіпті болдырмауға немесе жоюға қабілетті екенін түсіну маңызды. Арнайы емес қорғаныс механизмдері ретінде әлемнің этникалық бейнесін қарастыруға болады. Оның көмегімен адам қоршаған айналага бейімделеді, оны ұтымды етеді.

Демек, әлемнің этникалық сипаты өз ішінде біртұтас және байланысты болып көрінеді.

6. Шын мәнінде, әлем картинасының элементтері адамдардың санасында бір-бірімен жанаспайтын фрагменттер бар.

Іс жүзінде, оның элементтері адамдардың санасында көп жағдайда сәйкес келе бермейтін фрагменттермен болады. Әлем сипатын сөзбен келтіруге тырысқанда бұл анық көрінеді.

Түйсіктелген фрагменттерге сүйене отырып, әлем сипатын логикалық тұтастықта, мифологиялық шындықта, құрылған және бір-бірімен байланысты түрде реконструкциялау мүмкін. Бірақ сонда ол ішкі қарама-қайшылықтарға толы болуы мүмкін. Сонымен қатар, әлемнің осы сипатындағы ішкі логиканы этнос мүшелері қалыпты ретінде қабылдауы мүмкін, этнос ішінде әртүрлі әрекеттер мен көріністерге әкелетін, кейде тіпті қарама-қайшы әлем сипатын әртүрлі қабылдау да орын алады. Сонымен қатар, әлем сипаты өзгеріссіз қалмайды, ол уақыт өте келе өзгереді және сыртқы байқаушыға көрінетін әрдайым көптеген мәдени үзілістерді адамдар біле бермейді. Әлемнің сипатының қалыптатылығын, тұрақтылығын және ондағы мәдени тұрақтылар (константы) өзгеріссіз қалатындығын субъективті сезінуді түсіндіру -

логикалық түрде түсініксіз, сырттай қарағанда әртүрлі формаларда көрінетін этникалық сипат блогына аксиоматикалық ендірілген. Олардың негізінде этнос өзінің жаңа және әлемнің жаңа сипатын құрастырады, сондай ақ, олардың өмір сүру кезеңінде көбірек бейімделгіш қасиетке ие болады.

7. Мәдени константтар (тұрақтылар) - бұл іс-әрекет өрісі ретінде әлемнің ең алғашқы интерпретациясының (түсіндіруінің) нәтижесі.

Мәдениет тұрақтылығы – әрекет алаңы ретіндегі тек ақыл-парасаттылықпен ғана емес, ең алдымен барлық әрекеттен жоғары, әрекет, мінез құлық арқылы интерпретациялау, яғни ең алғаш әлемді интерпретациялаудың нәтижесі. Белгілі жағдайларға бейімделудің бұл құралдардың жетістіктері арқасында бұл модельдер этнос мүшесі психикасында бекітіледі, әдеттік моделдерге айналады, мәдениетте және адам санасында тамыр жаяды. Содан кейін бұл блоктардың өзі тек өнім ғана емес, түсіндіру құралдарына айналады. Адамзат этностарға бөлінгендіктен, әрине, олардың әрқайсысы шындықты - этникалық мәдени тұрақтылықты түсіндірудің өз механизмдері болады.

Адам мәдени тұрақтылықты тікелей мойындамайды. Олар -сыртқы әлемнен алынған тәжірибені оңтайландыру және реттеу құралы болып табылады. Мәдени тұрақтылар негізінде адам санасында құрастырылған әлемнің сол сипаты, сынға алынуы мүмкін, бірақ олардың өздері, әдетте, адамзат үшін талқылаудың нысанына айналмайды. Мәселен, финдер (алғашқы лекциядағы мысалды еске алайық) 18 ғасырға дейін фин халқы арасында кеңінен тараған сиқырлықтың ешқандай игілігі жоқ екенін түсінуі мүмкін. Бірақ, өздеріне белгілі бір қасиеттерге ие бола отырып, финдер табиғатты басқа тәсілмен жеңіп шығады, яғни әлемді сиқыршылықпен айналдырып алуға ұмтылу мен 19-шы ғасырда пайда болған тәртіпке гипертрофиялық сүйіспеншілік көзқараспен қараудың ортақ екенін көрмейді.

Олар үшін – бұл екі түрлі құбылыс, ол табиғатқа қатысты және жабайы және аласапыран табиғат күштерін өздерінің еркіне және қалауларына бағындыруға бағытталған адам мінез-құлқын анықтайтын көріністердің бірыңғай кешенінің көрінісі емес.

8. Мәдени константтар (тұрақтылар) ешқашан өз мәнін тікелей таба алмайды.

Егер бұрын Финн өз әлемін ғұрыптық әнмен жаулап алған болса, жаңа кезеңде және қазірге дейін оны өздеріне бағындырып, оңтайландырып тәртіпке қол жеткізуде. Әрине, мылқау сиқыршы мен өркениетті, барлық тәртіпті сүйетін фермердің арасында айырмашылық өте үлкен. Бірақ екеуінің артында да сол әлемнің этникалық сипаты тұр. Онда да мұнда да финн өз-өзін сезінген немесе өзіне солай жазып алған өз қабілетіне сүйеніп жалғыз әрекет етуі жатыр. Осындай метаморфоздың мүмкіндіктері, кейбір терең мағыналары қозғалыссыз күйде кез-келген этностың санасында қаланған.

Жалғыз жүріп табиғатпен күресу образы - фин мәдениетінің мәдени тұрақтылары (константы) болып табылады. Басқа тұрақтылар (констант) - адамға сиқырлық күштер мен жеңіске бағытталған әрекеттерді береді. Сол не басқа да кешеннің әртүрлі көріністерінің бірлігін сезінбеуі, адамда психиканың қорғаныс механизмдері тағы да өз ролін атқарады. Олардың әрекеттерінің арқасында мәдени тұрақтылық ешқашан өздерінің тікелей мәнін, мәдениет тасымалдаушыларының ойын ашпайды, олар әрқашан белгілі бір нақты мәселелер немесе нысандар көріністерінде сондай ақ, ең нақты түрінде көрсетіледі.

9. Мәдени константаның нақты көріністерінің нысандары өте әртүрлі болуы мүмкін.

Адам психикасы қорғаныстық кедергіден өтіп, мәдени тұрақтылар бөлшектенгендей болады: сана зонасына әдетте сан алуан құбылыстарға әдеттегідей ортақ емес, бірақ бұл жағдайда ең ыңғайлы әрекет ету тәсілі туралы идея қабылданады. Сонымен қатар, мәдени тұрақтылықтың нақты көріністерінің формалары ала-құла, әртүрлі болуы мүмкін, олардың артындағы жалпы заңдылықты, тіпті данышпандықты көруге болады.

Мәдени тұрақтылыққа қарама-қайшы болған жағдайда шындықтың тұрақтысы тікелей қатерге мәдени тұрақтылардың өздері емес, оларды білдірудің нақты нысандары қойылады. Мәдени-тұрақтылықтың әртүрлі көріністері олардың барынша қарсылығын қамтамасыз етеді. Қарама-қайшылық жағдайындағы мәдени тұрақтылық (константтар) шындығында тікелей қауіп-қатерге мәдени тұрақтылықты емес, олардың нақты айтылуын қатерге тігеді. Белгілі бір мінез-құлық нормасы жеке адам немесе қоғам тарапынан қабылданбауы мүмкін, бірақ бұл норманың бейсаналық түр-түсі сол қалпы қалып, басқа түрде

көрініс табуы мүмкін.

Мәдени тұрақтылыққа әсіресе не тән? Мәдениет негізінде жатқан адам әрекеті – барлық адам әрекетіне жататындар. Шындықтың мәдени константалары айқын қарама-қайшылықтар туындаған жағдайда, олар тікелей қатер төндіретін мәдени тұрақтылар емес, сонымен қатар олардың өрнектерінің нақты нысандары болып табылады. Белгілі бір мінез-құлық нормасы жеке адам немесе қоғам тарапынан қабылданбайды, бірақ бұл норманың бейсаналық фоны өзгеріссіз қалады және басқа нысандарда көрініс табады.

Мәдени тұрақтыларға әсіресе не тән? Олардың барлығы адамзат әрекетіне қатысты, — мәдениеттің негізінде адам әрекеті жатыр.

Қандай көріністер, санаттар өзіне мәдени тұрақтыларды «сіңіреді»? Мұның бәрі, әлемді іс-қимыл аренасы ретінде сипаттайтын еді, яғни осы парадигмалар, сияқты: жақсылық көзін оқшаулау, зұлымдық көзін оқшаулау, әрекет ету саласының көрінісі, адам әрекеттерінің шарты, жамандықты жақсылықтың жаулап алуы тәсілі.

Финн үшін жамандық табиғатта оқшауланады, ал жақсылықтың көзі өзінің табиғаттан тыс қабілеттері болып табылады. Финдердің «жақсылық» «зұлымдықты» жеңетіні сияқты, жеңу – финдердің әрекет ету тәсілі. Жабайы табиғаттың зұлымдығы адамды оны жеңуін, ал «ерекше» қабілеті әрекетке күш береді. Мәдени константы этникалық жүйенің динамизмін қолдайды.

10. Мәдени константаның өзара байланысы әр мәдениет үшін өзіндік, ерекше.

«Әрбір мәдениет үшін мәдени тұрақтылықтың өзара байланысының өзіндік ерекшелігі бар. Мысалға, «жақсылық көзі» бірнеше парадигмаларды қамтуы мүмкін, атап айтқанда, «біз – образбыз бейнеміз» және «қорғаушының образы». Бұл парадигмалар біріктірілуі де мүмкін, не жеке-жеке әрекет ете алады, «Біз-бейнеміз, образбыз» - бұл әрекет субъектісі, ал «қамқоршы образын» - іс-әрекеттің атрибуты ретінде анықтауға болады, яғни іс-әрекет жасауға көмектесетін нәрсе, басқаша айтқанда, бұл іс-әрекет шарты. Этникалық сана өзінің мәні бойынша ұжымдық болғандықтан, «біз-образбыз» - бұл бірлескен әрекетке қабілетті субъектілер жиынтығының бейнесі.

«Базалық ұжым, субъект (индивид) өзінің базалық ұжымы үшін қабылдауын, ол үшін ұжым болып табылатын, бұл ұжым қандай ішкі байланыстарға енгенін және басқа да маңызды ұжымдармен қандай қарым-қатынаста тұратынын қамтитын «базалық ұжымдық образын» бөліп алуға болады.

Маңызды ұжым жалғыздан тұруы мүмкін. Финдерде «Біз-образ» және «қамқоршының образы бейнесі» біріктіріледі: «қамқоршының бейнесі» белгілері өзіне иемденеді. Олардан «вертикальды» ұжымды яғни бірінің артынан бірі, ұрпақтан ұрпаққа, адамдар (отбасылар) жердің жаңа бөлігін игере отырып, дінкесі құрып, өледі және олардың орнына басқалар келіп, басталған істі жалғастырады.

Біз-образ» (яғни әрекет субъектісі туралы түсінік), «қамқоршының образы» («қамқоршының» әрекет ету шарты туралы түсінік) және «ұжымдық бейнесі» (яғни әлеуметтік өзара байланыс туралы түсінік) адам әрекетінің сипатын және ұжым мүшелері арасындағы өзара байланыс түрін анықтайды. Сонда «зұлымдық көзі» - бұл іс-әрекетке кедергі келтіретін немесе іс-әрекетке қарсы бағытталған нәрсе. Осылайша, ол әрекет сипатына әсер етеді.

«Біз-образға» қарағанда «мен-образдың» айырмашылығы мәдени константалар жүйесіне толық енбейді, өйткені ол мәдениетке жанамасы аз, жеке адамның жеке таңдауымен, ерекшеліктерімен және моральмен байланысты. Дегенмен, мұның бәрі мәдениеттің ықпалынсыз өтеді деп ойлау дұрыс болмас еді.

Сонымен, біз мәдени константтар деген не және олардың қандай функциялары бар екенін жалпы түрде ұсындық. Енді біз әртүрлі мәдени константтар адам психикасында бірыңғай жүйені қалай құрайтынын және олар шындыққа қалай ауысатынын және нақты мазмұнмен толанынын білуіміз керек.

Негізгі терминдер: Адамзат әрекетінің мәдени тұрақтылары (константы), әлемнің этникалық сипаты, психологиялық қорғаныс функциясы, «қайырымдылық көзі», «біз-образы», «қорғаушы образы», «мен-образы».

Дәрістер тақырыбы бойынша қосымша ресурстар

1. Абрамян Э.Г. (1978) Инновация и стереотипизация как механизмы развития этнической культуры / Методологические проблемы этнических культур: Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.

2. Арутюнов С.А. (1989) Народы и культура: Развитие и взаимодействие. М.: Наука.
3. Бенедикт Р. (2007) Хризантема и меч. Модели японской культуры. М.: Наука.
4. Бенедикт Р. (1997) Психологические типы в культурах Юго-Запада США // Антология исследований культуры. — М.: Университетская книга.
5. Боас Ф. Ум первобытного человека. М.-Л., 1926.
6. Боас Ф. (1997) Границы сравнительного в антропологии // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
7. Боас Ф. (1997) История и наука в антропологии. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
8. Боас Ф. (1997) Методы этнологии. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
9. Боас Ф. (1997) Некоторые проблемы методологии общественных наук. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
10. Боас Ф. (1997) Эволюция или диффузия. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
11. Быховская И.М. (2005) Основы культурологии. М.: АCADEMIA XXI.
12. Дейк Т.А. ван. Язык. (1989) Познание. Коммуникация. М: Прогресс.
13. Леви-Брюль Л. (2015) Первобытное мышление. М.: Академический проект.
14. Леви-Брюль Л. (2015) Сверхъестественное в первобытном мышлении. М.: Академический проект.
15. Леви-Брюль Л. (2010) Первобытная мифология. М.: КРАСАНД.
16. Коул М. (1995) Культурные механизмы развития // Вопросы психологии. № 3.
17. Коул М. (1996) Культурно-историческая психология. М. Когито-центр.
18. Культурология. Фундаментальные основания прикладных исследований. (2010) Под ред. И.М. Быховской. М.: Смысл.
19. Культурология. XX век. Энциклопедия. (1998) Под ред. С.Я. Левит.— СПб.: Университетская книга; ООО “Алетейя”.
20. Лурье С.В. (2005) Историческая этнология. Москва: Академический проект.
21. Лурье С.В. (2004) Психологическая антропология. М.: Академический проект.
22. Лурье С.В. (1994) Метаморфозы традиционного сознания. СПб.: Типография им. Котлякова.
23. Лурье С.В. (2017) Культура и ее сценарий: имплицитный обобщенный сценарий как внутрикультурный интегратор // Общественные науки и современность. № 2.
24. Маркарян Э.С. (2014) Избранное. Наука о культуре и императивы эпохи. Санкт-Петербург: Центр гуманитарных инициатив Университетская книга Москва.
25. Маркарян Э.С. (1989) Проблема целостного исследования культуры в антропологии США. // Этнология в США и Канаде. М.: Наука.
26. Маркарян Э.С. (1981) Узловые проблемы теории культурной традиции // Советская этнография. № 2.
27. Маркарян Э.С. (1978) Культурная традиция и задача дифференциации ее общих и локальных проявлений / Методологические проблемы этнических культур: Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
28. Маркарян Э.С. (1978) Об исходных методологических предпосылках исследования этнических культур / Методологические проблемы этнических культур. Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
29. Маркарян Э.С. (1977) Интегративные тенденции во взаимодействии общественных и естественных наук. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
30. Мид М. (1988) Культура и мир детства. М., Наука.
31. Надирашвили Ш.А. (1978) Психология пропаганды. Тбилиси: “Мецниереба”.
32. Прикладная культурология. Энциклопедия. (2019) Сост. и науч. редактор И.М. Быховская. М.: ООО «Издательство «Согласие».
33. Режабек Е.Я., Филатова А.А. (2010) Когнитивная культурология. СПб., Алетейя.
34. Узнадзе Д.Н. (1961) Экспериментальные основы психологической установки. Тбилиси: Издательство АН Гр. ССР.
35. Чистов К.В. (1981) Традиция, «традиционное общество» и проблема варьирования // Советская этнография. № 2.

36. Флиер А.Я. (2009) Культурология для культурологов. М., МГУКИ.
37. Флиер А.Я. (1995) Культурогенез. М.: Российский институт культурологии.
38. Эйзенштадт, Ш. (2010) Срывы модернизации. // Неприкосновенный запас. № 6.
39. Эйзенштадт, Ш. (1999) Революция и преобразование обществ. М., «Аспект-Пресс».
40. Ш. Эйзенштадт. О неопределенности термина «традиция». (Электронный ресурс). <https://cyberpedia.su/3x6f1f.html>
41. Barrett S. (1984) *The Rebirth of Anthropological Theory*. Toronto, Buffalo, L.: Univ. of Toronto Press.
42. Bock Ph.K. (1980) *Continuities in Psychological Anthropology*. San Francisco: W. H. Freeman and Company.
43. Boesch E. (1991) *Symbolic Action Theory and Cultural Psychology*. Berlin, Heidelberg, NY, L., Paris, Tokyo, Hongkong, Barselona, Budapest: Springel-Verlag.
44. Benedict R. (1934) *Patterns of Culture*. Boston and New York: Houghton Mifflin Company.
45. *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. (1984) Shweder R., LeVine R. (eds.) Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
46. D'Andrade R. (1995) *The Development of Cognitive Anthropology*. New York: Cambridge University Press.
47. D'Andrade R. (1992) *Cognitive Anthropology*. In: *New Direction in Psychological Anthropology*. Schwartz Th., White G. M., Lutz C. A. (eds.) Cambridge: Cambridge University Press.
48. D'Andrade R. (1992) *Schemas and Motivation*. In: D'Andrade R., Strauss C. (eds). *Human Motive and Culture Models*. Cambridge: Cambridge University Press.
49. D'Andrade, R. (1984) *Cultural Meaning Systems*. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
50. D'Andrade R. (1981) *The Culture Part of Cognition // Cognitive Science*. № 5.
51. Dubois C. (1944) *The People of Alor: a Socio-Psychological Study of an East Indian Island*. Minneapolis: University Minnesota Press.
52. Duijker H.C.J., Frijda N.H. (1960) *National Character and National Stereotypes: Confluence*. Amsterdam: North-Holl Publishing Company.
53. Eisenstadt Sh. (2006) *The Great Revolutions and the Civilizations of Modernity*. Brill.
54. Eisenstadt Sh. (2004) *The Civilizational Dimension of Modernity (англ.)* In: S.A. Arjomand, E.A. Tiryakian. (eds.) *Rethinking Civilizational Analysis*. Sage Publication Ltd.
55. Eisenstadt Sh. (1992) *Frameworks of the Great Revolutions: Culture, Social Structure, History and Human Agency // Intemational Social Science Journal*. Vol. 44. № 133.
56. Eisenstadt Sh. (1973) *Tradition, Change, and Modernity*. New York, Sydney, Toronto: John Wiley.
57. Ewing K. (1992) *Is Psychoanalysis relevant for Anthropology*. In: Schwartz Th., White G., and Lutz C. (eds.) *New Direction in Psychological Anthropology*. Cambridge University Press.
58. Geertz C. (1984) "From the native's point of view". *On the Nature of anthropological Understanding*. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
59. Harkness S. (1992) *Human Development in Psychological Anthropology*, In: Schwartz Th., White G., and Lutz C. (eds.) *New Direction in Psychological Anthropology*. Cambridge University Press.
60. Holland D. (1992) *The Woman who Climbed up the House: Some Limitations of Schema Theory*. In: Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) *New direction in Psychological Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
61. *Human Motive and Culture Models*. (1992) D'Andrade, R., Strauss, C. (eds). Cambridge: Cambridge University Press,.
62. Jahoda G. (1981) *Psuchology and Anthropology. A Psychological Perspective*. L., NY etc: Academic Press.
63. Inkeles A. (1997) *National character*. Transaction Publishers.
64. Inkeles A., Levinson D. (1969) *National Character: The study of Modal Personality and Sociocultural Systems*. In: Lindzey C. and Aronson E. (eds.). *The Handbook of Social Psychology*. Vol. IV. Massachusetts (Calif.), London, Ontario: Addison-Wesley.
65. Kardiner A., Lipton R. (1945) *The Individual and His Society*. New York: Columbia University Press.
66. LeVine R. A. (1984) *Properties of Culture. An Ethnographic View*. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne,

- Sydney: Cambridge University Press.
67. Lourie S. V. (2017) The Revival of Psychological Anthropology: a New Understanding of Interrelation Between Cultural and Psychological By Virtue of Cognitive Anthropology and Cultural Psychology. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences* V. 10, № 7.
 68. Lourie S. V. (2016) Culture as a field of human action (The experience of constructing a theory of cultural constants and implicit generalized cultural script) // *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*. V. 9, № 4.
 69. Markarian E.S. (1992) Tradition as an Object of System Study // *World Futures*. V. 34.
 70. Markarian E.S. (1998) Capacity for World Strategic Management. Yerevan: Gitutgun.
 71. Mead M. (1959) *An anthropologist at work: Writings of Ruth Benedict*. — Boston: Houghton Mifflin Company.
 72. Miller J. (1993) *Theory of Developmental Psychology*. NY: Freeman.
 73. Nelson K. (1981) Cognition in a Script Frammework. In: J.H. Flavell and L. Ross (eds.) *Social Cognitive Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
 74. *New direction in Psychological Anthropology*. (1992) Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) Cambridge: Cambridge University Press.
 75. Norman D. (1975) *Explorations in cognition*. San Francisco: Freeman.
 76. Redfield R. (1956) *Peasant Society and Culture: An Anthropological Approach to Civilisation*. Chicago.
 77. Romney A., Weller S., Batchelder W. (1986) Culture as Consensus: A Theory of Culture and Informant Accuracy // *American Anthropologist*. № 88.
 78. Rouce A.P. (1982) *Ethnic Identity: Strategies of Deversity*. Bloomington.
 79. Schwartz Th. (1992) *Anthropology and Psychology*. In: Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) *New direction in Psychological Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
 80. Schwartz Th. (1989) The Structure of National Cultures. In: Funke P. (ed.) *Understanding Of USA: A Cross-Cultural Perspective*. Tubengen: Gunter NarrVerlal.
 81. Schwartz Th. (1978) Where is the culture? In: Spindler G (ed.) *The Making of Psycholodgical Anthropology*. Berkeley: University of California Press.
 82. Shils E. (1961) Centre and Periphery // Polanyi M.(ed.). *The Logic of Personal Knowledge: Essays*. London: Routledge & Kegan Paul.
 83. Shils E. (1981) *Tradition*. London; Boston.
 84. Shore B. (1991) Twice-Born, Once Conceived: Meaning Construction and Cultural Cognition. // *American Anthropologist*. Vol. 93, No 1, March
 85. Shweder R. (1991) *Thinking Through Cultures*. Cambridge (Mass.), London (England): Harvard University Press.
 86. Shweder R. (1990) Cultural psychology – What is it? In: Stigler J., Shweder R., Herdt G. (eds.) *Cultural psychology: Essays on comparative human development*, New York: Cambridge University Press.
 87. Shweder R. (1984) Anthropology’s Romantic Rebellion against the Enlightenment, or There’s more to Thinking than Reason and Evidence. In: ShwederR., LeVine R. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
 88. Simon H. (1981) *Sciences of the artificial*. Cambridge. MA: MIT Press.
 89. Skinner Q. (1985) *The Return of Grand Theory in the Human Sciences*. Cambridge University Press.
 90. Spiro M. (1984) Some reflections on Cultural determinism and relativism with Special Reference to Emotion and Reason. In: Shweder R., LeVine R. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
 91. *The Making of Psycholodgical Anthropology*. (1978) Spindler G. (ed.) Berkeley: University of California Press.
 92. White G., Lutz C. (1992) Intriduction. In: SchwartzTh., WhiteG., Lutz C. (eds.). *New direction in Psychological Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
 93. White G. (1992) *Ethnopsychology*. In: SchwartzTh., WhiteG., Lutz C. (eds.). *New direction in Psychological Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
 94. Wartofsky, M. (1979) *Models Representation And The Scientific Understanding*. Dordrecht: Holland / Boston: USA / L.: England: D. Reidel Publishing Company.